

17.

De balans opmaken

Welke plek neemt 50PLUS in binnen het Nederlandse politieke landschap? Welke resultaten heeft de partij bereikt? Waarom wordt 50PLUS zo vaak geplaagd door interne conflicten? En heeft de partij, die sinds het vertrek van Den Haan niet meer in de Tweede Kamer is vertegenwoordigd, nog toekomst?

Bescheiden, maar blijvend

50PLUS heeft zich in de loop der jaren een bescheiden, maar blijvende plek verworven in het politieke landschap. Sinds 2011 is de partij steeds vertegenwoordigd geweest in de Eerste Kamer met één tot twee zetels en sinds 2012 in de Tweede Kamer met achtereenvolgens twee (2012), vier (2017) en één zetel (maart-mei 2021). Ook in Provinciale Staten, waterschappen en gemeenteraden doet de partij mee en zelfs in het Europees Parlement is de partij korte tijd vertegenwoordigd geweest. Eerdere seniorenpartijen in Nederland waren een aanzienlijk korter leven beschoren.

Ondanks de interne ruzies beschouwt politiek historicus Koen Vossen 50PLUS in 2018 in zijn bijdrage aan het boek

Een versplinterd landschap dan ook als een tamelijk stabiele factor in de Nederlandse politiek. Hij kwalificeert de partij zowel op de as links-rechts als op de as conservatief-progressief als een centrumpartij, met een lichte neiging naar links en progressief. Hierbij valt op dat de partij in materieel opzicht behoudend is ('Blijf van mijn poen afl') en in immaterieel opzicht (democratisering, gelijke rechten, voltooid leven) vooruitstrevend. 50PLUS doet het relatief goed onder lager opgeleide, ontevreden kiezers op leeftijd. Vooral bij het CDA, waar veel oudere kiezers zitten, weet de partij stemmen weg te kapen. Maar ook teleurgestelde PvdA-kiezers, voor wie sociale zekerheid belangrijk is, maken de overstap. Vanwege de programmatische overeenkomsten wisselen kiezers ook relatief gemakkelijk tussen SP, PVV en 50PLUS. Op stemmers op progressieve en liberale partijen als GroenLinks en D66 oefent 50PLUS relatief weinig aantrekkingskracht uit. Volgens onderzoeker Vossen heeft 50PLUS zich met succes opgeworpen als mede-eigenaar van thema's die voorlopig niet van de politieke agenda zullen verdwijnen: de hoogte van pensioenen, de pensioenleeftijd en de ouderenzorg. 'Alleen al door haar aanwezigheid dwingt 50PLUS de overige partijen om deze thema's op te pakken.'

De zorg voor ouderen verenigt de partij en haar leden, maar van een duidelijke gedeelde ideologie is geen sprake. Sterker: in het beginselprogramma van de partij – de plek waar je deze verwacht aan te treffen – wordt juist beklemtoond dat de partij níét wordt gedreven door ideologieën. Hierdoor oefent 50PLUS aantrekkingskracht uit op kiezers en politici uit verschillende politieke windrichtingen. De strijd voor pensioen en AOW bindt de leden (de onenigheid over de AOW-leeftijd in de campagne van 2021 is een uitzondering op die regel), maar over andere onderwerpen lopen de meningen uiteen. Dat biedt een verklaring voor het feit dat vanuit de partijtop een verbreding naar die andere thema's nooit is aangemoedigd. De kiezers van

50PLUS willen vooral dat de partij zich hard maakt voor hun oude dag. Het verwateren van die prioriteiten kost stemmen, is de vrees. Dat 50PLUS daardoor als one-issuepartij bestempeld wordt, nemen ze graag voor lief.

Professor Gerrit Voerman, verbonden aan het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (DNPP), schreef samen met Paul Lucardie het boek *Populisten in de polder*. Hij beschouwt 50PLUS als een belangenpartij met populistische trekken. 'De partij moet het deels hebben van proteststemmen en zet zich af tegen het politieke establishment, al doen ze dat niet in dezelfde mate als de pvv en Forum. Overigens ontcom je er als nieuwe partij haast niet aan om te zeggen dat de elite niet luistert, want waarom zou je anders een nieuwe partij oprichten? Tegelijk kun je je afvragen hoelang je dat verhaal kunt volhouden. Zeker als je zelf gaat meebesturen wordt dat lastig.' Mogelijk verklaart dit de koerswijziging die lijsttrekker Den Haan voorstond. In plaats van aan de zijlijn 'tegen' te zijn, pleitte ze ervoor om constructief mee te praten over het pensioenakkoord om zo de scherpe kantjes eraf te halen.

Welk kiezerspotentieel heeft een partij als 50PLUS? Menig vijftigplusser én -minner komt op 50PLUS uit bij het invullen van de stemwijzer. Zelf redeneert de partij zich nog eens extra rijk met het argument dat er in Nederland meer dan zes miljoen vijftigplussers zijn (en dat de rest van de kiezers dat hoopt te worden). Die kunnen allemaal 50PLUS stemmen. Dat is te rooskleurig, oordeelt Voerman. 'Potentie is er zeker, getuige de soms hoge peilingen. Bovendien kan de partij bij zowel links als rechts stemmen weghalen. Maar niet elke oudere laat zijn stem bepalen door ouderenthema's.' Daar komt bij dat menig vijftigplusser zichzelf niet als 'oud' ziet of gezien wil worden en alleen al om die reden moeite heeft met een stem op 50PLUS. De oudste groep kiezers stemt vaak traditioneel en van huis uit op een van de gevestigde partijen. Ook daar valt voor 50PLUS hooguit een percentage van af te snoepen.

Bovendien zijn veel ouderen tevreden met de status quo. Ouderen hebben het in Nederland relatief goed, zijn vromender geworden en onder hen heerst minder armoede dan onder volwassenen en jongeren. ‘Opoelisme’ noemde programmamaker Arien Lubach het naar zijn mening onterecht bestempelen van ouderen als zielig. Ondanks de relatieve welvaart onder ouderen ziet Dion Mebius, parlementair verslaggever van *de Volkskrant*, zeker bestaansrecht voor een ouderenpartij als 50PLUS. ‘Ze benadrukken dat het de afgelopen jaren niet beter is geworden. Daar zijn best stemmen mee te halen, want mensen vergeten snel hoe goed ze het eigenlijk hebben en zijn vooral geïnteresseerd in de relatieve verbetering of verslechtering van hun situatie.’

De partij wist het zetelpotentieel vaak op het laatste nippertje niet te verzilveren. In 2017 stond 50PLUS maandenlang rond de tien zetels in de peilingen, maar daarvan verdampten er zes door blunders in de campagne. In 2021 leidden ruzie en onduidelijkheid over het standpunt over de AOW-leeftijd op de valreep tot een daling in de peilingen. Dat de resultaten teleurstellend waren in vergelijking met de peilingen moet maar eens de kop ingedrukt worden, vindt oprichter Nagel niettemin. ‘De peilingen gaan op en neer. Dat we even op tien hebben gestaan...’ Hij bekijkt het liever van de zonnige kant. ‘We hebben elke verkiezing gewonnen, met uitzondering van de laatste keer.’

Resultaat telt

De hamvraag is natuurlijk wat 50PLUS in zijn ruim tienjarige bestaan heeft bereikt. Krol: ‘Toen we in de Kamer kwamen, was pensioenen een taboeonderwerp terwijl iedereen wist dat er een pensioenhervorming aankwam.’ Partijoprichter Nagel formuleert het zo: ‘50PLUS heeft ouderenzaken op de kaart

gezet: hun problemen en financiële zorgen.' De vraag welke zaken precies en wat het effect van de inspanningen van de partij is, laat hij liever onbeantwoord. 'Voor je het weet vergeet ik de belangrijkste.'

Toch zit Nagel er niet ver naast. Vriend en vijand zijn het erover eens dat 50PLUS pensioenen op de agenda heeft gezet en gehouden. Partijhistoricus Gerrit Voerman: 'Je zou denken dat de discussie over de pensioenleeftijd beslecht was, maar die zeurt maar door. Misschien mede levend gehouden door 50PLUS. En in het huidige linksere klimaat is er ruimte voor. Wat dat betreft is het in theorie een goede tijd voor deze partij.'

Succes heeft vele vaders en de mislukking is steeds een wees. Dat maakt het lastig om vast te stellen in hoeverre verschuivingen in het politieke denken dankzij, of misschien ondanks, 50PLUS hebben plaatsgevonden. Ook al omdat partijen elkaar onderling kunnen beïnvloeden. Neem als voorbeeld het immigratiestandpunt. De pvv scoorde bij kiezers met een streng immigratiebeleid. Om die partij de wind uit de zeilen te nemen, scherpste de vvd haar immigratieparagraaf aan. Zo'n effect kan zich bij de oudedagsvoorziening ook voorgedaan hebben. Nu is 50PLUS nooit zo'n grote electorale bedreiging voor andere partijen geweest als de pvv, maar toch is het aanmerkelijk dat het continu hameren op ouderenbelangen door 50PLUS dit onderwerp ook bij andere partijen op het netvlies heeft gehouden. *Volkskrant*-journalist Mebius: 'Ze hebben het politiek Den Haag zeker moeilijker gemaakt om de aow-leeftijd snel te verhogen. Partijen als PvdA en GroenLinks zijn door 50PLUS fermere posities gaan innemen.'

Krol: 'De Kamer is groener geworden door GroenLinks, diervriendelijker door de Partij voor de Dieren en door ons hield iedereen meer rekening met ouderen.' Het mooiste bewijs was die keer dat hij tijdens een debat naar de wc moest. Toen hij opstond, dacht D66-leider Pechtold, die op dat mo-

ment aan het woord was, dat hij op weg was naar de interruptiemicrofoon en wilde hem voor zijn. 'En voor de ouderen...'

Niet iedereen is overtuigd van dit effect. Onderzoeker Simon Otjes van de Rijksuniversiteit Groningen bijvoorbeeld. 'Ik heb een dergelijk patroon wel waargenomen voor de Partij voor de Dieren, maar niet voor 50PLUS. 50PLUS kwam in 2012 in de Kamer. Het kabinet-Rutte II versnelde juist de verhoging van de AOW-leeftijd. Het enthousiasme over het verhogen van de AOW-leeftijd nam in de laatste jaren af (bijvoorbeeld in het pensioenakkoord dat GroenLinks en PvdA met Rutte III sloten) maar toen matigde juist 50PLUS zijn kritiek ook.'

Krol is bescheiden als het gaat om de resultaten op AOW-en pensioengebied. 'Daar liepen we vast. De Kamermeerderheid lag nou eenmaal anders. Ik denk wel dat de uitkomst voor ouderen nog slechter was geweest als we er niet hadden gezeten.' Medeoprichter Maurice Koopman is sceptischer: 'De partij heeft de pensioendiscussie weliswaar op de kaart gezet, maar het heeft geen enkel effect gehad. In discussies over het pensioenakkoord heeft 50PLUS geen rol gespeeld door zijn starre houding. Als we meer hadden meebewogen, hadden we op onderdelen punten binnen kunnen halen.' Krol: 'Ik heb niet de indruk dat het zo werkt. Ik kies liever voor een harde, consequente opstelling waarbij mensen je eerst ongelijk geven maar er gaandeweg achter komen dat je gelijk hebt.'

Volgens Koopman heeft de inzet van 50PLUS evenmin geleid tot meer aandacht bij andere partijen voor ouderen. '50PLUS heeft zich te zeer als one-issuepartij gemanifesteerd, waardoor de bredere discussie over de positie van ouderen in de samenleving is ondergesneeuwd.' Hij pleit voor meer aandacht voor ouderenemancipatie. 'Zet ouderen niet als slachtoffer neer, maar benadruk juist hun kracht.'

Ondanks het beperkte aantal zetels kon 50PLUS bij onderwerpen waar het er echt om spande soms het verschil maken. Zo hielpen Henk Krol in de Tweede Kamer en Jan Nagel in de

Eerste Kamer op de valreep de donorwet aan een meerderheid. Ook kreeg de partij de handen op elkaar voor eigen initiatieven. Denk aan Sazias' initiatiefnota voor DNA-profielen voor kankerpatiënten. Andere concrete resultaten zijn het aanstellen van oud-voetballer John de Wolf als ouderenambassadeur, aandacht voor leeftijdsbestendig bouwen en het bezoekrecht voor mensen in verzorgingshuizen tijdens de coronacrisis.

Nagels netwerk

Vanaf de oprichting van de partij benutte oprichter Jan Nagel zijn eigen netwerk voor het werven van partijfunctionarissen. Hij vlooidde zijn agenda's door en belde mogelijk geschikte connecties uit de schaakwereld, omroep-land en de politiek. Nagel had bij Leefbaar Nederland al laten zien een neus voor stemmentrekkers te hebben door Pim Fortuyn binnen te hengelen.

Met Henk Krol slaagde hij daar opnieuw in. Volgens Dion Mebius had Krol, ruim acht jaar het gezicht van 50PLUS, iets magisch. 'Krol kon niet zonder 50PLUS en andersom. 50PLUS was een sterk merk en Krol een goed uithangbord. Die combi werkte uitstekend en hij had een naamsbekendheid waar je als kleine partij alleen maar van kunt dromen.' Nagel en Krol voelden en vulden elkaar goed aan. Nagel stuurde vanuit de coulissen en Krol liet zich sturen. Tegenover Krols kwaliteiten (mediageniek, charmant) stond een aantal valkuilen: hij was inhoudelijk zwak, had moeite met cijfers en moest het daarom in debatten vaak afleggen tegen gewiekstere opponenten. Binnen de partij wilde hij iedereen te vriend houden en greep niet tijdig in bij conflicten. Met alle gevolgen van dien.

Ook Liane den Haan werd door Nagel aangedragen, maar het verschil met haar voorganger kon haast niet groter zijn: zo kneedbaar als Krol was, zo rechtlijnig was Den Haan. Bij de ANBO had zij laten zien over lijken te gaan om haar doelen te

bereiken. Achteraf kan vastgesteld worden dat de partij en de nieuwe lijsttrekker zich op elkaar hebben verkeken. Den Haan heeft ten onrechte ingeschat dat, zodra ze eenmaal lijsttrekker was, ze de partij wel mee zou krijgen in een soepeler AOW- en pensioenstandpunt, een verbreding van het programma en een constructievere toon. Het partijbestuur onder leiding van Nagel dacht op zijn beurt dat de lijsttrekker zich zou voegen naar de partij en het programma en dat het allemaal wel los zou lopen.

Niet elke kandidaat die Nagel door de jaren heen voor posities binnen de partij aandroeg, bleek een even groot politiek of bestuurlijk talent. Bovendien gaf het soms scheve ogen binnen de partij. Regelmatig klonk het verwijt dat iemand zijn of haar positie louter te danken had aan zijn goede band met de oprichter. Terecht of niet: door in je eigen vijver te vissen, heb je de schijn snel tegen. Partijhistoricus Gerrit Voerman: 'Nagel kreeg getrouwen op posities en hield via hen invloed. Dat leidde tot wrijving met anderen binnen de partij. Tegenstellingen worden dan snel persoonlijk: je bent voor of tegen Nagel.' Sommige partijen zijn duidelijk rond één persoon gebouwd, stelt Voerman. 'De PVV van Wilders, Forza Italia van Berlusconi. Bij zulke partijen blijft de oprichter voor of achter de schermen een sleutelpositie vervullen en continu aan touwtjes trekken. 50PLUS heeft dat met Nagel ook in zekere mate.'

'De methode-Nagel' noemt Dion Mebius de tactiek om stemmentrekkers van buiten de partij aan te trekken. Het verbaast hem dat die methode nog steeds wordt toegepast. 'Als je partij tien jaar bestaat moet je dat op orde hebben: op tijd talent in je partij herkennen en doorontwikkelen, Kamerleden laten doorgroeien tot lijsttrekker. Door de vele bestuurswisselingen ontbreekt een langetermijnvisie en komt dit niet van de grond.' Dit beeld wordt binnen de partij herkend. De training van eigen talent bleef meestal steken in algemene cursussen in staatsinrichting en debattechnieken.

Binnen de partijtop heerste de hoop dat die kandidaten van buiten een achterban aan stemmers mee zouden nemen (Van Brenk de leden van haar vakbond Abvakabo FNV, Den Haan de leden van de ANBO), maar dat effect bleek gering. Doordat nieuwelingen hoog op de kieslijst belandden, voelden veel oudgedienden zich bovendien gepasseerd of trokken zich terug. Kennis en ervaring ging zo verloren en het was een bron van wrevel. Hylke ten Cate: 'Mensen worden te makkelijk afgeserveerd en ingeruild voor iemand van buiten. Dat zag je met de wissel De Lange-Krol en later met Van Brenk-Den Haan. Mensen van buiten halen ontmoedigt bestaande leden om actief te worden.' De partij was vaak bezig met kortetermijnoplossingen, wat ten koste ging van het bouwen aan een partij voor de langere termijn. Volgens Ten Cate was die oriëntatie op de korte termijn typerend voor Nagel. 'Hij is een schaker en denkt twee, drie stappen vooruit. Maar soms moet je zes stappen vooruitdenken.'

Rollebollende ouderen

Waarom wordt 50PLUS doorlopend geplaagd door interne ruzies? Hiervoor is niet één enkele oorzaak aan te wijzen. Een combinatie van factoren leidt ertoe dat partijleden 'rollebollend over straat' gaan. Een ouderenpartij trekt logischerwijs veelal oudere leden aan die al een lange maatschappelijke carrière en vaak ook een politiek verleden bij een andere partij achter de rug hebben. Niet zelden zijn ze daar op een zijspoor beland of worden er te oud bevonden en beproeven vervolgens hun geluk bij 50PLUS. De partij trekt daardoor politieke avonturiers en grote ego's aan, merkte ook Henk Krol. 'Bestuurders sloegen elkaar om de oren met argumenten als: weet je wel wie ik ben, weet je hoeveel ervaring ik heb, ken je mijn lange staat van dienst wel? Ze deden in autoritair gedrag niet

voor elkaar onder. Dat was de oorzaak van de voortdurende verdeeldheid. Soms dacht ik dat ik terecht was gekomen in een slechte operette.'

Bij andere partijen stromen leden meestal op jongere leeftijd in en passen zich dan aan de heersende partijcultuur aan. De senioren die bij 50PLUS actief worden, beschikken vaak niet over die flexibiliteit. Wat ook meespeelt: ze hebben niets te verliezen, want ze hebben al een hele loopbaan achter de rug. Ze zijn voor hun carrière niet meer afhankelijk van de gunsten van anderen en als ze willen scoren, moet het snel gebeuren, want over een paar jaar zijn ze er misschien niet meer toe in staat. Dit leidt tot strijd om de meest gewilde posities in de partij. Bezetten ze die eenmaal, dan doen ze er niet gemakkelijk afstand meer van. Velen beschouwen een bestuursfunctie bovendien als een opstapje naar een rol als volksvertegenwoordiger, terwijl dit in de praktijk om andere kwaliteiten vraagt.

Tegelijkertijd valt het niet mee om voor alle bestuursplekken, ook de minder populaire, kwalitatief goede kandidaten te vinden. Door de partijstructuur met twaalf provinciale afdelingen zijn er landelijk zo'n honderd functies in te vullen. Een hele uitdaging nu het aantal leden alweer jaren daalt en velen op een leeftijd komen waarop ze zich niet meer kunnen inzetten als voorheen, waardoor het verloop groot is. Partijtijger Dick Schouw formuleert het iets minder diplomatiek: 'Weinig leden van het eerste uur zijn nog actief. Ze sterven bij bosjes.'

Een andere onderscheidende eigenschap van oudere leden: ze hebben vaak alle tijd. Politiek journalist Dion Mebius: 'Sommigen gaan helemaal op in hun bestuursfunctie. Ze vinden dat ze vanwege hun carrière en de vele vrije tijd die ze in de partij steken een duit in het zakje mogen doen.' Het leidt tijdens congressen vaak tot procedurele scherpstijperij, waarbij gezwaaid wordt met statuten en reglementen. Mebius: 'Bij de gemiddelde partij kennen leden de partijstatuten niet,

maar deze leden hebben alle tijd om zich daarin te verdiepen.’ Norbert Klein merkte als Kamerlid wat het gevolg was als leden te veel tijd hebben. Hij kreeg ‘te pas en te onpas’ mailtjes. Deze waren niet altijd even vriendelijk van toon. ‘Ik heb in die periode geleerd om alle mailtjes die tussen twaalf uur ’s nachts en zes uur ’s ochtends geschreven zijn vooral maar even terzijde te leggen.’

Dat 50PLUS mensen van verschillende politieke achtergronden samenbracht, leidde volgens hem ook tot conflicten. ‘Er is geen cement tussen de partijleden, geen overeenstemming over de inhoudelijke koers. Dat leidt tot machtspeeltjes.’ Dit kan een rol gespeeld hebben, maar het is juist opvallend hoe weinig conflicten binnen 50PLUS over de inhoud gingen. De interne ruzie over het AOW-standpunt bij de campagne van 2021 was wat dat betreft een uitzondering. Bij het conflict tussen Klein en Baay waren meningsverschillen over de inhoudelijke koers (focus of verbreding?) slechts onderdeel van het probleem. Vaker leidden vertrouwenskwesties en onverenigbaarheid van karakters tot gekrakeel.

Voorals binnen het landelijk hoofdbestuur was er vaak gedoe. Regelmatig stapten bestuursleden op of werden weggestuurd. 50PLUS versleet in ruim een decennium maar liefst zes verschillende partijvoorzitters, waarnemend voorzitters buiten beschouwing gelaten. Bijna zonder uitzondering vertrokken ze na interne strijd. Oprichter en eerste voorzitter Jan Nagel was bij de bestuurscrisissen nooit ver weg. Hij keerde tot drie keer toe (2013, 2016, 2020) terug om de voorzittersshamer ter hand te nemen. ‘Als een badeend dook hij bij iedere wisseling van de wacht op,’ aldus oud-voorzitter Geert Dales. Regelmatig draafde Nagel op om brandjes te blussen die mede door zijn eigen toedoen ontstaan waren. Voormalig ambtelijk secretaris Simon Geleijnse: ‘Jan Nagel is de constante factor die er altijd bij is geweest. Was hij zelf niet aan de macht, dan zorgde hij wel voor iemand die hij kende die aan de macht kon

komen. Ik heb hem hoog zitten om zijn vitaliteit en om wat hij allemaal heeft opgebouwd. Maar hij maakt er ook vaak een potje van.' Dat Nagel altijd achter de coulissen stand-by stond, bleef volgens Dion Mebius niet zonder gevolg. 'Leden die nog een appeltje te schillen hadden met het zittende bestuur keken naar hem en wisten dat ze op hem konden terugvallen. Dat de mogelijkheid van zijn terugkeer steeds openstond, zorgde op zich al voor onrust.'

'50PLUS was en is Jan Nagel,' stelt Willem Holthuizen, die opstapte na de royementsaffaire rond de leden Schouw en Hernández. Toen hij Nagel opvolgde als voorzitter, had hij er bij hem op aangedrongen zich niet met bestuurszaken te bemoeien. Daar kwam weinig van terecht. Als Holthuizen het over zou moeten doen, zou hij juist dichter op Nagel zijn gekropen. Andere voorzitters hadden dat volgens hem ook moeten doen. 'Meer samenwerking, een dieper, hechter overleg. Ook al zou dat in de ogen van anderen een pact met de duivel geweest zijn. Door de geschiedenis en de opbouw van de partij was het onmogelijk zonder Nagel echt iets van de grond te krijgen. Anderen krijgen of voelen te weinig ruimte. Hij is direct of indirect overal bij betrokken.'

Jantje Davids

Wat dreef Jan Nagel om als een Heintje Davids telkens terug te keren? Zelf houdt hij het erop dat hij niet meer zo nodig hoefde, maar het deed in het partijbelang. In gevallen van crisis kwamen zijn ervaring en netwerk binnen de partij naar eigen zeggen goed van pas. '50PLUS is zijn baby. Hij vindt het verschrikkelijk om het teloor te zien gaan,' stelt senator Martine Baay. 'Haal je 50PLUS van hem af dan is hij gewoon een man van in de tachtig die gezellige dingen doet met zijn vrouw en af en toe met zijn kleinkinderen schaakt. Maar vol-

gens mij wordt hij daar niet gelukkig van. Hij wil politieke geschiedenis schrijven, maar dat heeft hij al gedaan, daar kan niemand omheen.' Nagel maakt zichzelf graag onmisbaar. Die bewijsdrang gaat volgens Baay terug tot zijn jeugd. 'Hij wil voor vol worden aangezien.' Hylke ten Cate sluit zich daarbij aan. 'Hij wil niet afgeschreven zijn.' Marcel van Dam: 'Hij is van de school: als er maar over me wordt geschreven, als er maar over me wordt gepraat.' Zelfs als dat in kritische zin is – en dat was vaak het geval.

Medeoprichter Maurice Koopman: 'Jan heeft een passie voor politiek en een grote ambitie om daar zelf een rol in te spelen, belangrijk te zijn. Waar die ambitie uit voortkomt? Dat kunt u hem het beste zelf vragen, maar u zult er geen antwoord op krijgen, want hij ontkent het. Het is de drang om erbij te horen, het spel mee te spelen. Tot op zekere hoogte kan hij dat ook, maar het moet niet te groot worden, want dan overziet hij het niet meer. Dat is hem regelmatig opgebroken. "Wat hij opbouwt, breekt hij ook weer af", is een gevleugelde uitdrukking rond zijn persoon.' Volgens Kees de Lange is Nagels geldingsdrang terug te voeren op zijn PvdA-verleden. 'Hij is de enige uit de groep Nieuw Linkers binnen de PvdA die het nooit helemaal gemaakt heeft. Sommige partijgenoten werden minister of burgemeester, hij niet. Hij voelde zich tekortgedaan door de PvdA. Dat zat hem heel hoog. Als hij met 50PLUS succes boekte, stelde hij altijd eerst zijn PvdA-vrienden op de hoogte. "Zie je well!" Tot op de dag van vandaag is dat een drijfveer voor hem.'

Léonie Sazias: '50PLUS is zijn geesteskind. Ik heb respect voor wat hij voor elkaar heeft gekregen en vind het dapper dat hij op zijn eenentachtigste weer voorzitter is geworden. Hij is zeker sterk sturend, maar hij weet waar hij het over heeft en doet zijn best om deel van de oplossing te zijn. Vergeet niet: iedereen belt Jan, ook als hij geen voorzitter is. Hij wordt er door anderen steeds weer in getrokken. Sommigen zijn klaar met

hem, anderen kunnen niet zonder hem.' Dion Mebius: 'Een partijoprichter zet je niet zomaar aan de kant. Je hoopt dat zo iemand op de achtergrond raakt en ruimte geeft aan anderen.' Henk Krol: 'Jan is een politiek dier. Ik heb tot op de dag van vandaag grenzeloze bewondering voor hem, voor wat hij in zijn leven steeds opnieuw weer van de grond heeft gekregen. Al was het niet altijd op de manier waarop ik het zou doen.' Hoe ziet Nagel het zelf? Had hij meer los moeten laten in de afgelopen tien jaar? Zijn antwoord is kort en bondig: 'Nee.'

In *De kat met negen levens*, een uitvoerige analyse van de politieke carrière van Nagel, worden drie constanten in zijn loopbaan benoemd: een antiautoritaire houding, politiek overlevingsinstinct en ruzie.

Nagel is eigennuttig en strategisch. Hij wordt wel de Raspoetin van Hilversum genoemd. Bij de VARA, de PvdA, Leefbaar Nederland en 50PLUS waren er in de tijd dat Nagel er zat conflicten. Soms vanwege Nagel maar vaak ook buiten hem om. Politiek is voor Nagel, een getalenteerd schaker, een spel van confrontatie. Een spel dat je speelt om te winnen.

Nagels stijl leverde hem door de jaren heen verschillende bijnamen op: schaker, enfant terrible, intrigant. Zelf wijt hij dat imago aan journalisten die in oude knipselmappen duiken en het beeld in stand houden. Dat zijn naam vaak wordt geassocieerd met ruzies en conflicten ontkent hij niet. 'Ik denk dat het komt omdat ik vrij duidelijk kan zijn. Dan maak je vijanden.' Binnen de partij is een veelgehoorde klacht dat het hem ontbreekt aan zelfkritiek. Hylke ten Cate: 'Zijn vrouw Yvonne regelt dat, die houdt hem soms een spiegel voor. Maar uiteindelijk krijgt Jan zijn zin.'

Veel partijvoorzitters die Nagel opvolgden of voorgingen, hadden vanwege hun verleden als burgemeester of wethou-

der ontegenzeggelijk bestuurlijke kwaliteiten. Maar ze waren gewend om in een geoliede machine te werken en dat was 50PLUS niet. Vaak stonden ze voor een dilemma: de interne partijdemocratie vergroten en meer ruimte geven of met harde hand ingrijpen om gedoe en publicitaire schade de kop in te drukken. Deze twee doelen bleken in de praktijk lastig te verenigen en menig bestuur liep erop stuk. Volgens voormalig (ambtelijk) secretaris Hylke ten Cate was dit mede oorzaak van het voortdurend stuivertje-wisselen. Ook Simon Geleijnse zag als ambtelijk secretaris diverse voorzitters aan zich voorbijtrekken. ‘Terugkijkend is er nooit een leider geweest die de touwtjes stevig in handen had. Er was altijd ruimte voor eigen initiatieven en ruis. Er heeft geen bestuur langer dan een jaar voltallig gezeten, dat reken ik die bestuurders aan.’

Waar je mee omgaat, daar word je mee besmet

‘De partijcultuur van 50PLUS is doordrenkt van ruzie en conflicten,’ stelt Gerrit Voerman van het Documentatiecentrum voor Nederlandse Politieke Partijen (DNPP). ‘Ruziemaken is normaal geworden, de omgangsvormen zijn gedegenereerd, zou je kunnen zeggen. Dat is moeilijk terug te draaien.’ Bij 50PLUS lijkt te gelden: waar je mee omgaat, daar word je mee besmet. Er is door de jaren heen een cultuur ontstaan waarin niet geschroomd wordt grof geschut in te zetten. Royementen, elkaar uit de fractie zetten en rechtszaken aanspannen zijn tot het standaardrepertoire gaan behoren. Of zoals militair theoreticus Carl von Clausewitz het formuleerde: oorlog is de voortzetting van politiek met andere middelen.

Hier past wel een relativering: in de afgelopen tien jaar was het vooral in en rond het landelijk bestuur vaak hommeles. Conflicten binnen de Kamerfracties en binnen waterschap-

pen en provinciale en lokale afdelingen waren aanzienlijk minder talrijk. Zij hadden vaak juist te lijden van de publicitaire schade. Kamerleden merkten bijvoorbeeld dat ze minder serieus werden genomen door collega's zodra er weer ruzie in de tent was. Voerman: 'Bij andere partijen komen interne conflicten ook voor, maar zij hebben een traditie om deze te beslechten, waarbij oudgedienden met gezag en een onomstreden status kunnen bemiddelen. Nagel had zo'n rol kunnen vervullen als hij niet zelf onderdeel van het spel was gebleven.' Ook al waren de ruzies voor veel buitenstaanders een bron van (leed)vermaak, het bewees het vertrouwen in de partij en in de politiek als geheel een slechte dienst.

In de korte bestaansgeschiedenis van de partij was het terugkerende mantra van iedere partijleider dat het 'een kleine groep' binnen de partij was die voor de problemen zorgde en het voor de anderen verpestte. Bij het analyseren van de conflicten valt inderdaad op dat een aantal namen regelmatig opduikt. Maar het is nog niet zo eenvoudig om 'schuldigen' aan te wijzen. Vaak is sprake van een wisselwerking tussen de kemphanen en wie de ene keer slachtoffer is, kan de volgende keer dader zijn. In wisselende coalities nemen partijtjigers het tegen elkaar op. Vaak speelt de functie die ze op dat moment vervullen daarbij een rol. Neem oud-voorzitter Geert Dales, die in zijn boek *Tien zetels* driehonderd pagina's lang klaagde hoe 'opportunisten, geboren querulanten en een malverserende intrigant' tegen hem en de partij samenspanden. Diezelfde Dales zaagde na zijn vertrek met zijn feniksgroep en zijn pleidooi voor nul zetels met zichtbaar plezier aan de poten van zijn voormalige partij. Zijn tegenstrever Peter Pont, die een rechtszaak tegen het hoofdbestuur aanspande, maakte daar – twee besturen verder – zelf deel van uit.

Intussen smulde de pers van al het tumult. In 2018 bracht columnist Sheila Sitalsing in *de Volkskrant* zelfs een ode aan de strijd bij 50PLUS.

Van alle soorten ruzies die er zijn, zijn de ruzies bij 50PLUS mij het liefst. Er is meestal sprake van woest opstappende dan wel woest tegen de stroom in blijven zittende bestuursleden, ze gaan altijd moddergooien in de pers – waarop de pers prompt de schuld krijgt van de ontsporingen – en niemand kan ooit in één heldere zin uitleggen wat de casus belli is. De ruzies zijn mede daardoor van een ongeëvenaarde schoonheid die zich moeilijk laat omschrijven, en die zich al manifesteert in persberichten met wonderlijk-poëtische zinnnetjes als deze:

‘De redenen zijn voor de afgetreden bestuursleden verschillend van aard en komen voor enkele onder meer voort uit verschillende opvattingen over de bestuursstijl en de werkwijze binnen het bestuur. Andere bestuursleden leggen de reden voor hun beslissing in het door hen betreunde aftreden van de overige bestuursleden en die daarmee, naar hun mening, hun verantwoordelijkheden ontvluchten.’

Mot krijgen over de vraag waar je eigenlijk ruzie over hebt: zoiets kan alleen bij 50PLUS.

Publicaties als deze leiden binnen de partij tot het verwijt dat de media 50PLUS consequent zouden framen als ruziepartij, terwijl het merendeel van de actieve leden zich met groot enthousiasme en in goede harmonie inzet voor de partij. Bovendien: bij andere partijen wordt toch ook ruziegemaakt? *Volkskrant*-verslaggever Dion Mebius: ‘Dat klopt, maar nergens wordt zo onbeschaamd geruzied en gelekt als bij 50PLUS. Alle parlementaire journalisten worden ongeveer standaard in cc gezet. Iedereen doet eraan mee. Bij het Paasakkoord stuurden beide kampen mails met hun eigen lezing van wat er besproken was. Pagina’s lang, bijna tot op de minuut uitgeschreven. Op zich is het positief dat ze benaderbaar zijn en dat ze ook bij

onenigheid verantwoording willen afleggen. Maar soms volgen de uitspraken elkaar zo snel op dat het vuurtje er alleen maar hoger mee wordt opgestookt.'

Ook Gerrit Voerman meent dat de partij het over zichzelf afroept. De mediafocus op interne verdeeldheid brengt volgens hem wel risico's met zich mee. 'Als ook inhoudelijke debatten binnen de partij worden geïnterpreteerd in termen van verdeeldheid, van kampen die tegenover elkaar staan, dan gaan partijen de boel regisseren om maar eenheid uit te stralen. Dat kan het interne debat doodslaan.' Voormalig ambtelijk secretaris Geleijnse: 'De media hebben ons ongenadig hard aangepakt en niet altijd even fair. Een journaliste bij *NRC Handelsblad* had de pik op 50PLUS en zei dat ook letterlijk.' Hij vindt het jammer dat de aandacht voor de ruzies ten koste ging van de aandacht voor hun inhoudelijke verhaal. 'Maar ik begrijp het wel: als je continu openlijk ruziemaakt en fouten maakt, kun je van de media niet verwachten dat ze als een schoothondje achter je aan komen als je iets te melden hebt op pensioengebied.'

Ook Léonie Sazias vindt dat de partij de hand in eigen boezem moet steken. '50PLUS slaagt er slecht in ruzies binnenboord te houden. Als je dat imago hebt – en ouderenpartijen hebben dat sowieso – wordt daar extra het licht op gezet.' Net als Geleijnse kent ze journalisten die alleen geïnteresseerd zijn als er bonje is. 'Maar het is niet zo dat de journalisten die me inhoudelijk interviewen steeds naar de bonje vragen.' Volgens Sazias wordt niet alleen de partij, maar ook de achterban geframed. 'Als Henk bij *Nieuwsuur* zat, kwam er een foto in beeld van ouderen met een golftas. Alsof dat de mensen zijn waar wij het voor doen. Alsof ouderen alleen maar rijk zijn, alsof wij alleen maar graaien van de jongeren. Dat is de framing die voortdurend gebeurt.'

Toekomst voor 50PLUS?

Zal 50PLUS erin slagen uit zijn as te herrijzen? Dat de partij niet langer in de Tweede Kamer is vertegenwoordigd, maakt de kans om stemmen te trekken en leden terug te winnen er niet groter op. Al heeft de afgenomen (media)aandacht ook een voordeel: het biedt de mogelijkheid om vanuit de relatieve luwte de partij weer op te bouwen. De kans dat ze ooit nog een machtsfactor van betekenis wordt, lijkt echter voorgoed verkeken. Daarvoor is het ‘sterke merk’ 50PLUS te zeer gebutst door alle ruzies en hebben de omgangsvormen die daar de oorzaak van waren, zich te diep genesteld in het DNA van de partij. Alle mooie intenties en het optimisme van de nieuwe partijleiding ten spijt.